YHTEISÖJEN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO (kuudes jaosto)

24 päivänä lokakuuta 1996 *

Yhdistetyissä asioissa C-329/93, C-62/95 ja C-63/95,

Saksan liittotasavalta, asiamiehinään liittovaltion talousministeriön Ministerialrat Ernst Röder ja asianajaja Michael Schütte, Berliini,

Hanseatische Industrie-Beteiligungen GmbH, kotipaikka 2800 Bremen 1, Martinistrasse 34, edustajanaan asianajaja Gerhard Wiedemann, Bryssel, prosessiosoite Luxemburgissa asianajotoimisto Guy Harles, 8—10 rue Mathias Hardt, 2010 Luxemburg,

ja

Bremer Vulkan Verbund AG, kotipaikka 2820 Bremen 70, Lindenstrasse 110, edustajanaan asianajaja Hans-Jürgen Rabe, Hampuri, prosessiosoite asianajotoimisto Turk ja Prum, 13 P avenue Guillaume, 1651 Luxemburg,

kantajina,

* Oikeudenkäyntikieli: saksa.

vastaan

Euroopan yhteisöjen komissio, asiamiehinään oikeudellisen yksikön virkamiehet Ben Smulders ja Jürgen Grunwald, prosessiosoite c/o saman yksikön virkamies Carlos Gómez de la Cruz, Centre Wagner, Kirchberg,

vastaajana,

joissa kantajat vaativat yhteisöjen tuomioistuinta kumoamaan 6.4.1993 tehdyn komission päätöksen 93/412/ETY, joka koskee Saksan hallituksen HIBEGille myöntämää valtion tukea, jonka HIBEG on välittänyt Krupp GmbH:n kautta Bremer Vulkan AG -nimiselle yritykselle Krupp GmbH:n omistaman Krupp Atlas Elektronik GmbH:n ostamista varten (EYVL L 185, s. 43),

YHTEISÖJEN TUOMIOISTUIN (kuudes jaosto),

toimien kokoonpanossa: jaoston puheenjohtaja G. F. Mancini sekä tuomarit C. N. Kakouris (esittelevä tuomari) ja P. J. G. Kapteyn,

julkisasiamies: G. Cosmas,
kirjaaja: johtava hallintovirkamies H. A. Rühl,

ottaen huomioon suullista käsittelyä varten laaditun kertomuksen,

kuultuaan asianosaisten 8.2.1996 pidetyssä istunnossa esittämät lausumat,

kuultuaan julkisasiamiehen 28.3.1996 pidetyssä istunnossa esittämän ratkaisuehdotuksen,

on antanut seuraavan

tuomion

1 Saksan liittotasavalta on yhteisöjen tuomioistuimeen 25.6.1993 jättämällään kanteella vaatinut ETY:n perustamissopimuksen 173 artiklan ensimmäisen kohdan nojalla yhteisöjen tuomioistuinta kumoamaan 6.4.1993 tehdyn komission päätöksen 93/412/ETY, joka koskee Saksan hallituksen HIBEGille myöntämää valtion tukea, jonka HIBEG on välittänyt Krupp GmbH:n kautta Bremer Vulkan AG -nimiselle yritykselle Krupp GmbH:n omistaman Krupp Atlas Elektronik GmbH:n ostamista varten (EYVL L 185, s. 43, jäljempänä riidanalainen päätös) (asia C-329/93).

2 Hanseatische Industrie-Beteiligungen GmbH (jäljempänä HIBEG) ja Bremer Vulkan Verbund AG (jäljempänä BV) ovat yhteisöjen tuomioistuimeen 28.6.1993 ja 1.7.1993 jättämillään kanteilla vaatineet ETY:n perustamissopimuksen 173 artiklan toisen kohdan nojalla yhteisöjen tuomioistuinta kumoamaan edellä mainitun päätöksen.

3 Sen jälkeen, kun ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen toimivaltaa laajennettiin Euroopan yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen perustamisesta tehdyn päätöksen 88/591/EHTY, ETY, Euratom muuttamisesta 8 päivänä kesäkuuta 1993 tehdyllä neuvoston päätöksellä 93/350/Euratom, EHTY, ETY (EYVL L 144, s. 21), viimeksi mainitut kaksi kannetta siirrettiin ensimmäisen oike-

usasteen tuomioistuimelle 27.9.1993 annetulla yhteisöjen tuomioistuimen määräyksellä. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin jätti EY:n tuomioistuimen perussäännön 47 artiklan kolmannen kohdan mukaisesti kanteet käsiteltäväksi ottamatta, minkä jälkeen nämä kanteet siirrettiin yhteisöjen tuomioistuimen käsiteltäviksi 23.2.1995 annetulla määräyksellä (asiat C-62/95 ja C-63/95).

4 Yhteisöjen tuomioistuimen presidentin 16.11.1995 antamalla määräyksellä käsiteltävänä olevat kolme asiaa yhdistettiin suullista käsittelyä ja tuomiota varten työjärjestyksen 43 artiklan mukaisesti.

Riidanalainen päätös

5 Riidanalaisen päätöksen mukaan Saksan hallitus antoi 17.12.1991 komissiolle tiedon takuusta, jonka Freie Hansestadt Bremen (jäljempänä Bremenin osavaltio) antoi pankeille tässä osavaltiossa sijaitsevan HIBEGin hyväksi.

6 Tämän takuun tarkoituksena oli antaa BV:lle, jonka kotipaikka oli Bremen, mahdollisuus ostaa Krupp GmbH:lta (jäljempänä Krupp) tämän tytäryhtiö KAE.

7 Komissio aloitti 6.5.1992 tämän takuun osalta ETY:n perustamissopimuksen 93 artiklan 2 kohdassa määrätyn tutkimusmenettelyn, jonka päätteeksi se teki riidanalaisen päätöksen.

8 Kyseisen päätöksen mukaan BV osti Kruppilta 74,9 prosentin osuuden KAE:n osakepääomasta voidakseen monipuolistaa toimintaansa laivanrakennusalan ulkopuo-

lella. Hinnaksi sovittua 350 miljoonaa Saksan markkaa (DEM) ei maksettu käteisellä vaan uusilla BV:n osakkeilla. Tässä yhteydessä suoritettiin seuraavat liiketoimet:

— 17.10.1991: BV:n osakkeenomistajat päättivät yhtiökokouksessa korottaa yhtiön osakepääomaa antamalla uusia osakkeita.

— 21.11.1991: Bremenin osavaltio myönsi 126 miljoonan DEM:n suuruisen takuun HIBEGille, joka on Bremenin osavaltion omistama julkinen yritys.

— 26.11.1991: Krupp ja BV tekivät vaihdon, jossa BV luovutti Kruppille 2,8 miljoonaa uutta osakettaan (BV:n mukaan näiden osakkeiden kokonaisarvo oli 350 miljoonaa DEM eli 125 DEM osakkeelta) ja sai vastikkeeksi 74,9 prosenttia KAE:n osakepääomasta.

— 26.11.1991: Krupp ja HIBEG perustivat yhdessä siviiliyhtiön (Gesellschaft bürgerlichen Rechts, jäljempänä GbR).

— 31.12.1991: Krupp ja HIBEG sijoittivat sovitut panokset GbR:n pääomaan. Krupp sijoitti apporttina 2,8 miljoonaa BV:n osaketta, ja HIBEG sijoitti rahana 350 miljoonaa DEM, jonka se maksoi pankkilainan turvin.

— 31.12.1991: GbR:n perustamiskirjan perusteella GbR myönsi Kruppille ennakkona 350 miljoonaa DEM. HIBEG sai peruuttamattoman oikeuden myydä BV:n osakkeet kolmannelle henkilölle hinnalla, joka oli vähintään 125 DEM osakkeelta. Jokainen myyty osake vähensi näiden kahden yhtiökumppanin osuutta GbR:ssä, koska se vähensi Kruppin saaman ennakon palautettavaa osaa samalla kun se lyhensi HIBEGin sijoittamaa lainaa.

— GbR oli purettava aikaisintaan 28.2.1994 ja viimeistään 31.12.1994. Jäljellä olevat BV:n osakkeet siirrettiin HIBEGille ja Krupp piti jäljellä olevan osan ennakosta. HIBEG oli sopinut sille lainaa myöntäneiden pankkien kanssa siitä, että sillä oli lainan erääntyessä mahdollisuus lyhentää sitä myymällä BV:n osakkeet näille samoille pankeille hintaan 80 DEM osakkeelta.

9 Riidanalaisen päätöksen mukaan BV näin ollen osti 74,9 prosenttia KAE:n osakepääomasta siirtämällä Kruppille 2,8 miljoonaa omaa osakettaan. GbR:n perustamisen yhteydessä Krupp vaihtoi nämä osakkeet HIBEGin kanssa ja sai vastikkeeksi 350 miljoonaa DEM. Silloin, kun liiketoimet tehtiin BV:n osakkeen arvoksi oli pörssissä noteerattu 80 DEM, eli 2,8 miljoonan osakkeen yhteisarvo oli 224 miljoonaa DEM. Bremenin osavaltio tuki HIBEGiä antamalla 126 miljoonan DEM:n suuruisen takuun, joka vastasi KAE:n sovitun ostohinnan ja osakkeiden markkina-arvon välistä erotusta, jolloin KAE voitiin myydä BV:lle alunperin sovituin ehdoin.

10 Komissio katsoi, että tämä Bremenin osavaltion takuu oli BV:lle myönnettyä valtion tukea, mitä se perusteli seuraavilla seikoilla.

11 BV:n osakkeiden keskikurssi marras- ja joulukuussa 1991, jolloin pääasialliset liiketoimet suoritettiin, oli noin 80 DEM osakkeelta (marraskuussa 84,90 DEM ja joulukuussa 75,30 DEM). Koska komission mielestä osakkeiden pörssikurssi kuvastaa yhtiön tilannetta kansallisessa ja kansainvälisessä kokonaiskehityksessä, sitä oli pidettävä ainoana huomioon otettavana vertailuperusteena. Tässä tapauksessa 80 DEM:n kurssissa oli komission mukaan jo otettu huomioon uusien osakkeiden liikkeellelaskusta normaalisti aiheutuva kurssin lasku. Tämä kurssi oli siten enimmäishinta, joka olisi voitu pyytää, jos BV:n osakeanti olisi suunnattu yleisölle. Tätä tuki komission mielestä se, että pankit olivat valmiita ottamaan lainanlyhennyksenä vastaan 80 DEM:n hinnalla osakkeelta ne osakkeet, joita ei ollut myyty lainan eräpäivään mennessä, sekä myös se, että vuoden 1991 lopusta vuoden 1993 helmikuuhun saakka BV:n osakkeiden kurssi vaihteli 80 DEM:n molemmin puolin.

12 Riidanalaisen päätöksen mukaan HIBEG, jonka osakepääomasta Bremenin osavaltio omisti 100 prosenttia ja jota voitiin siten pitää julkisena yrityksenä, ei näin ollen olisi voinut saada pankkilainaa ja maksaa 350 miljoonaa DEM BV:n uusista osakkeista GbR:n avulla toteutetun järjestelyn yhteydessä muutoin kuin sen vuoksi, että Bremenin osavaltio kattoi riskin 126 miljoonan DEM:n suuruisella takuulla. Tämä takuun määrä vastasi täsmälleen 350 miljoonan DEM:n (lainan kokonaismäärä) ja 224 miljoonan DEM:n (osakkeiden yhteisarvo osakkeen 80 DEM:n suuruisen pörssikurssin perusteella) erotusta.

13 Tuen määrän osalta komissio on riidanalaisessa päätöksessä tehnyt sen päätelmän, että KAE:lle maksetun 350 miljoonan DEM:n ja BV:n uusien osakkeiden 224 miljoonan DEM:n arvon välistä eroa, joka oli 126 miljoonaa DEM, ei voida perustella kaupallisilla syillä. Koko tätä erotusta, joka vastaa HIBEGille myönnettyä kokonaistakuuta, on siten pidettävä valtion tukena.

14 Tuen saajan osalta riidanalaisessa päätöksessä todetaan, että kun perustamissopimuksen 93 artiklan 2 kohdassa määrätty tutkimusmenettely aloitettiin, tuen saajaa ei voitu yksilöidä. Tämä riippui nimittäin päätöksen mukaan siitä, millä tasolla KAE:n todellista kaupallista markkina-arvoa arvioitiin. Jos 74,9 prosentin osuus KAE:n osakepääomasta oli arvoltaan ainoastaan 224 miljoonaa DEM, koko tuki oli myönnetty Kruppille. Jos tämän osuuden arvo taas oli 350 miljoonaa DEM, koko tuki oli myönnetty HIBEGin kautta BV:lle, jotta tämä voi ostaa 74,9 prosenttia KAE:n osakepääomasta. Jos KAE:n osakepääoman 74,9 prosentin osuuden todellinen markkina-arvo sijoittui näiden kahden arvon väliin, tuki olisi siten jaettu BV:n ja Kruppin kesken. Tutkimusmenettelyn päätteeksi komissio katsoi, että KAE:n osakepääoman 74,9 prosentin osuuden todellinen markkina-arvo oli 350 miljoonaa DEM, joten lopullinen tuen saaja oli BV. Kun nimittäin otetaan huomioon, että kaikkien näiden liiketoimien tarkoituksena oli monipuolistaa BV:n toimintaa KAE:n oston kautta, todellisuudessa juuri BV:n taloudellinen asema parani HIBEGin käteispanoksen ja valtion takuun vuoksi, vaikka HIBEG maksoikin käteissuoritukset suoraan Kruppille GbR:n perustamisen yhteydessä.

15 Tämän jälkeen komissio katsoi riidanalaisessa päätöksessään, ettei riidanalainen takuu ollut niiden edellytysten mukainen, jotka oli asetettu komission 28.10.1991 hyväksymissä, Bremenin osavaltion antamissa takuita ja takauksia koskevissa ohjesäännöissä. Ensinnäkin nämä ohjesäännöt koskivat pääsääntöisesti toissijaisia takuita ja takauksia, kun taas riidanalainen takuu oli yhteisvastuullinen. Tältä osin komissio ei riidanalaisessa päätöksessä hyväksynyt Saksan hallituksen kantaa yhtäältä siitä, että koska ohjesäännöissä oli käytetty sanaa "pääsääntöisesti" myös yhteisvastuullinen takuu oli mahdollinen, ja toisaalta siitä, että koska valtio omisti HIBEGin, toissijainen takaus ei olisi ollut taloudelliselta kannalta suotava. Toiseksi komission mukaan ohjesäännöissä edellytettiin, että osakkeet on annettava vakuudeksi, ja että vastaanottohetkellä on maksettava palkkio, jonka suuruus on 0,5 prosenttia takuun määrästä ja lisäksi vuotuisena palkkiona on maksettava 0,5 prosenttia takuun määrästä; tässä tapauksessa HIBEGiltä ei kuitenkaan vaadittu vakuutta eikä palkkiota. Lopuksi, annettujen tietojen perusteella ei komission mukaan voitu katsoa, että GbR:ään tehdyn sijoituksen tuotto ja lainan hoitoon tarvittavat varat olisivat olleet takuujärjestelmässä edellytetyllä tavalla normaalissa suhteessa toisiinsa.

16 Koska riidanalainen takuu ei ollut komission hyväksymän Bremenin osavaltion takuujärjestelmän mukainen, Saksan hallituksen olisi komission mukaan pitänyt antaa siitä ennakolta tieto komissiolle perustamissopimuksen 93 artiklan 3 kohdan mukaisesti. Saksan hallitus antoi tuesta tiedon vasta sen jälkeen, kun takuu oli myönnetty ja Krupp oli jo myynyt ja BV ostanut 74,9 prosenttia KAE:n osakepääomasta ja kun HIBEG ja Krupp olivat jo perustaneet GbR:n. Kyseistä perustamissopimuksen määräystä oli näin ollen rikottu. Tukea oli siten komission mielestä pidettävä laittomana sen myöntämisestä alkaen.

17 Sen selvittämiseksi, vääristikö tuki kilpailua ja vaikuttiko se jäsenvaltioiden väliseen kauppaan perustamissopimuksen 92 artiklan 1 kohdassa tarkoitetulla tavalla, komissio tarkasteli riidanalaisessa päätöksessä KAE:n toimialaa. Komissio totesi, että KAE:n toiminta keskittyi merenkulussa käytettävään elektroniikkaan ja puolustuslaitteisiin (kaikuluotainjärjestelmät, signaalien ja tietojen käsittely) ja että yhteisössä oli kilpailua kyseisellä alalla toimivien valmistajien välillä ja että kyseisillä tuotteilla käytiin kauppaa jäsenvaltioiden välillä. Komissio viittasi riidanalaisessa päätöksessä KAE:n vientiä koskeviin tilastotietoihin verrattuina sen koko-

naisliikevaihtoon ja katsoi tällä perusteella, että riidanalainen tuki vaikutti jäsenvaltioiden väliseen kauppaan ja vääristi valmistajien välistä kilpailua merenkulussa käytettävien elektronisten laitteiden ja puolustuslaitteiden alalla.

18 Lopuksi komissio tutki mahdollisuutta soveltaa perustamissopimuksen 92 artiklan 3 kohdan mukaisia poikkeuksia. Tältä osin komissio katsoi, ettei riidanalaisen tuen tarkoituksena ollut taloudellisen kehityksen edistäminen alueella, jolla elintaso on poikkeuksellisen alhainen tai jolla vajaatyöllisyys on vakava ongelma (92 artiklan 3 kohdan a alakohta), eikä myöskään Euroopan yhteistä etua koskevan tärkeän hankkeen edistäminen tai Saksan taloudessa olevan vakavan häiriön poistaminen (92 artiklan 3 kohdan b alakohta), eikä valtion toimenpidettä viimein voitu perustella syillä, jotka liittyvät tietyn talouden alan kehittämiseen yhteisössä, eikä se kuulunut hyväksyttyyn aluepoliittiseen ohjelmaan, vaan se oli investointitukea, jolla oli tarkoitus auttaa BV:tä ostamaan jo olemassa oleva yritys (KAE) eikä perustaa uusia tuotantolaitoksia tai työpaikkoja (92 artiklan 3 kohdan c alakohta).

19 Tästä syystä riidanalaisen päätöksen 1 artiklan 1 kohdassa todetaan, että BV:n saama 126 miljoonan DEM suuruinen tuki on laiton ja yhteismarkkinoille soveltumaton; saman artiklan 2 kohdassa todetaan, että Higebin saama tuki, jonka Bremenin osavaltio myönsi 126 miljoonan DEM suuruisen takuun muodossa, on myös laiton ja yhteismarkkinoille soveltumaton.

20 Riidanalaisen päätöksen 2 artiklan 1 kohdassa Saksan liittotasavalta määrätään huolehtimaan siitä, että BV:lle myönnetty tuki peritään kokonaisuudessaan takaisin ja palautetaan HIBEGille kahden kuukauden määräajassa riidanalaisen päätöksen tiedoksiantamisesta, soveltaen kansallisessa oikeudessa säädettyjä menettelyjä ja säännöksiä. Saman artiklan 2 kohdassa Saksan liittotasavalta määrätään peruuttamaan 1 artiklan 2 kohdassa mainittu takuu saman kahden kuukauden määräajan kuluessa.

Kantajien esittämät perusteet

21 Kumoamisvaatimustensa tueksi kantajat väittävät, että riidanalaisen päätöksen kaikkien lukujen perustelut ovat puutteellisia. Ne vetoavat lisäksi siihen, että perustamissopimuksen valtion tukia koskevia määräyksiä on rikottu, puolustautumisoikeutta on loukattu, luottamuksensuojan periaatetta ja suhteellisuusperiaatetta on loukattu sekä Bremenin osavaltion takuuta ja takausta koskevia ohjesääntöjä on tulkittu virheellisesti.

22 Ensimmäiseksi on syytä tutkia riidanalaisen päätöksen kunkin kohdan perustelujen puutteellisuutta koskeva kanneperuste, sillä muiden kanneperusteiden hyväksyttävyys voidaan tutkia ainoastaan siinä tapauksessa, että päätöstä on riittävästi perusteltu. Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan jollekin osapuolelle vastaisen päätöksen perustelujen on nimittäin oltava sellaisia, että yhteisöjen tuomioistuin voi niiden perusteella valvoa päätöksen laillisuutta ja että se, jota päätös koskee, voi niiden perusteella päätellä, onko päätös lainmukainen.

Riidanalaisen päätöksen perustelut

BV:n uusien osakkeiden arvo

23 Se, onko kyseinen toimenpide valtion tuki, riippuu ensivaiheessa siitä, vastaako BV:n uusien osakkeiden yhteisarvo BV:n KAE:n pääomasta ostaman 74,9 prosentin osuuden arvoa. Jos nämä kaksi arvoa vastaavat toisiaan, toimenpidettä ei voida pitää valtion tukena. Jos sitä vastoin BV:n uusien osakkeiden yhteisarvo on alhaisempi kuin KAE:n osakepääoman 74,9 prosentin suuruisen osuuden arvo, yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan on toisessa vaiheessa kaikki asiaan liittyvät olosuhteet ja seikat huomioon ottaen pohdittava, miten sellainen yksityi-

nen sijoittaja, joka noudattaa rakenteellista, kokonaisvaltaista tai toimialakohtaista toimintasuunnitelmaa ja jonka ratkaisuja ohjaavat pidemmän aikavälin kannattavuusnäkökohdat, toimisi samassa tilanteessa (asia C-305/89, Italia vastaan komissio, tuomio 21.3.1991, Kok. 1991, s. I-1603, ns. Alfa Romeo -tapaus).

24 Ensimmäisen vaiheen osalta asianosaiset eivät ole samaa mieltä ensinnäkään kyseisen kahden arvon välisen vertailun asianmukaisesta ajankohdasta eivätkä toiseksi siitä, mitkä seikat ja olosuhteet on otettava arviointiperusteina huomioon.

25 Tältä osin on syytä todeta, että kuten asiaa koskevista asiakirjoista ilmenee, vuoden 1991 alussa aloitetut Kruppin ja BV:n väliset neuvottelut, jotka koskivat BV:n aikomusta ostaa osuus KAE:n osakepääomasta, johtivat 12.7.1991 esisopimuksen tyyppisen *memorandum of understanding* -asiakirjan allekirjoittamiseen (jäljempänä esisopimus). Tämän esisopimuksen oikeusvaikutusten oli määrä alkaa vasta sen jälkeen, kun osapuolten johtoelimet olivat hyväksyneet sen, ja sen mukaan BV:n osakepääomaa oli määrä korottaa Kruppin merkittäväksi osoitetulla 2,8 miljoonalla uudella haltijaosakkeella. Vastikkeeksi näistä osakkeista Kruppin piti luovuttaa BV:lle 74,9 prosentin osuutensa KAE:n osakepääomasta. Sopimuksen molemmat osapuolet arvioivat omien panostensa arvon 350 miljoonaksi DEM, minkä perusteella BV:n uusien osakkeiden arvo oli 125 DEM osakkeelta. Kruppin panos oli määrä luovuttaa 1.7.1991.

26 Kantajat väittävät, että ratkaiseva peruste BV:n uusien osakkeiden arvoa määritettäessä on 12.7.1991 tehty Kruppin ja BV:n välinen sopimus, sellaisena kuin se ilmenee esisopimuksesta. Tämä päivämäärä on kantajien mukaan ratkaiseva osakkeiden arvoa määritettäessä, koska sopimus sitoo osapuolia sovittujen seikkojen osalta ja erityisesti kunkin yhtiön panoksen arvon määritystä koskevien perusteiden osalta. Kyseisenä ajankohtana sekä Kruppin että BV:n panosten arvoksi arvioitiin 350 miljoonaa DEM.

27 Toisaalta BV:n uusien osakkeiden arvon määrittämiseksi sopimuksen osapuolet ottivat kantajien mukaan huomioon paitsi niiden senhetkisen pörssikurssin, joka oli 101,20 DEM, myös muita BV:n todelliseen arvoon liittyviä tekijöitä, kuten

esimerkiksi BV:n osakkeiden pörssikurssin viimeaikaisen kehityksen ja 2,8 miljoonasta osakkeesta, jotka vastasivat 19,13 prosenttia BV:n osakepääomasta korotuksen jälkeen, johtuvan yrityksen arvonnousun, sekä sen osakkeiden arvoa nostavan vaikutuksen, joka johtui siitä, että samalla alalla kuin KAE toimiva BV:n tytäryhtiö Systemtechnik Nord GmbH (jäljempänä STN) ja KAE yhdistyivät BV:n johdolla.

28 Sitä vastoin komissio katsoo, että ainoa huomioon otettava arviointiperuste tässä tapauksessa oli BV:n osakkeiden arvo pörssissä. Osakkeiden arvo määräytyy nimittäin markkinoilla ja pörssi on osakkeiden markkinapaikka. Pörssikurssi on komission mielestä siten ainoa asianmukainen peruste osakkeen todellisen arvon määrittämiseksi. Pörssikurssi kuvastaa myös markkinoilla esiintyviä tulevaisuuteen kohdistuvia pelkoja ja odotuksia.

29 Komissio katsoo, että osakkeiden arvoa määritettäessä huomioon otettava ajankohta sijoittuu riidanalaisen takuun voimassaoloaikaan, eli vuoden 1991 marraskuun loppuun tai joulukuun alkuun. Tämän jakson aikana BV:n osakkeiden kurssi oli noin 80 DEM.

30 On huomattava, että kun komissio piti kyseistä arvoa määriteltäessä huomioon otettavana ajankohtana sitä, jolloin Bremenin osavaltio päätti myöntää kyseisen takuun, tämä johtui luonnollisesti siitä, että toimivaltainen viranomainen oli tuona ajankohtana lopullisesti arvioinut niitä seikkoja ja olosuhteita, joiden perusteella se päätti antaa takuun. Tämän osalta riidanalaisen päätöksen perustelut ovat riittävät.

31 Tämän jälkeen on syytä muistuttaa, että yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan perusteluvelvollisuutta on arvioitava erikseen kunkin yksittäistapauksen olosuhteiden ja erityisesti päätöksen sisällön perusteella (ks. mm. yhdistetyt asiat 296/82 ja 318/82, Alankomaat ja Leeuwarder Papierwarenfabriek v. komissio, tuomio 13.3.1985, Kok. 1985, s. 809, 19 kohta).

32 Tästä syystä käsiteltävänä olevassa asiassa komission olisi pitänyt ottaa huomioon kaikki asian kannalta merkitykselliset olosuhteet ja seikat.

33 Käsiteltävänä olevassa asiassa BV:n osakkeiden pörssikurssin lisäksi tällaisia huomioon otettavia perusteita voisivat mahdollisesti olla pörssikurssien aikaisempi kehitys, 12.7.1991 tehty sopimus, BV:n todellinen arvo, 2,8 miljoonasta osakkeesta johtuva mahdollinen arvonnousu, kyseisten markkinoiden tilanteesta riippuen KAE:n ja STN:n sulautumisesta aiheutunut synergiavaikutus, sopimuksen osapuolten mahdolliset sisäpiiritiedot kyseisistä markkinoista ja kilpailijayritysten tilanteesta ja BV:n osakkeiden kurssin kehitysennusteet erityisesti huomioon ottaen niiden markkinoiden tilanne, joilla yritys toimii.

34 Tältä osin on syytä todeta, että BV:n osakkeiden pörssikurssi oli 12.7.1991 101,20 DEM, vuoden 1993 lokakuussa noin 100 DEM ja vuoden 1994 tammikuussa peräti 106 DEM. Kantajat ovat maininneet myös tapauksen, jossa huomattava määrä erään yrityksen osakkeita oli ostettu osakkeiden pörssikurssia huomattavasti korkeammalla hinnalla, eikä tämän osalta ole esitetty vastaväitteitä.

35 Käsiteltävänä olevassa asiassa on todettava, ettei komission päätös perustu millään tavalla edellä mainittujen tekijöiden — edes summittaiseen — arviointiin, ja ettei komissio ole etenkään ottanut kantaa siihen, oliko Kruppin ja BV:n, joilla ei ollut minkäänlaisia oikeudellisia tai taloudellisia siteitä, 12.7.1991 tekemää arviota, jonka mukaan 2,8 miljoonan uuden BV:n osakkeen arvo oli 350 miljoonaa DEM, pidettävä kohtuuttomana, kun otetaan huomioon edellä mainitut tekijät ja se, miten toimii sellainen yksityinen suuri sijoittaja, joka tekee ratkaisunsa pidemmän aikavälin kannattavuusnäkökohtien perusteella, vai oliko tätä arvonmääritystä pidettävä näennäisenä ottaen huomioon, että Kruppilla oli takeita maksun saamisesta siviiliyhtiön perustamisen kautta ja Bremenin osavaltion myöntämän takuun kautta. Tällaisista takeista ei kuitenkaan ole esitetty näyttöä.

36 Sen sijaan, että komissio olisi arvioinut kaikkia näitä tekijöitä, se on riidanalaisessa päätöksessään riittävää selitystä antamatta tyytynyt katsomaan, että pörssikurssi on ainoa ratkaiseva tekijä määritettäessä osakkeiden arvoa. Tällainen lähestymistapa on liian muodollinen, jäykkä ja rajoittunut. Tämän arviointiperusteen ehdoton soveltaminen muita tekijöitä huomioon ottamatta johtaa kaavamaisiin päätelmiin, jotka soveltuvat huonosti markkinatalousjärjestelmään ja tämän kaltaisten suurten yritysten, joiden toimintaa ohjaavat pidemmän aikavälin kannattavuusnäkökohdat, tekemiin taloudellisiin valintoihin.

37 Siten on syytä katsoa, että riidanalainen päätös on tältä osin puutteellisesti perusteltu.

38 Edellä esitetystä seuraa, että riidanalainen päätös on kokonaisuudessaan kumottava perustelujen puutteellisuuden vuoksi.

39 Yhteisöjen tuomioistuin tutkii kuitenkin riidanalaisen päätöksen muiden kohtien perusteluihin liittyvät kanneperusteet.

Neuvoston direktiivi 90/684/ETY

40 Kantajat väittävät, että vaikka riidanalaista toimenpidettä olisi pidettävä valtion tukena, komissiolla oli velvollisuus tutkia, oliko se laivanrakennusteollisuudelle myönnettävästä tuesta 21 päivänä joulukuuta 1990 annetun neuvoston direktiivin 90/684/ETY (EYVL L 380, s. 27, jäljempänä seitsemäs direktiivi) säännösten ja erityisesti sen 5 artiklan ja 6 artiklan 3 kohdan mukainen.

41 Kantajien mukaan BV on nimittäin laivanrakennusyhtiö. Se toimii pääasiallisesti merenkulkulaiteteollisuuden alalla ja tämä toiminta kattoi 64,4 prosenttia sen vuoden 1991 kokonaisliikevaihdosta; kantajien mukaan uudenaikainen laivanrakennus käsittää myös niin sanotun laivajärjestelmän rakentamisen, joka alkaa metalliosien kokoamisesta ja päättyy elektronisten järjestelmien asentamiseen, eikä seitsemäs direktiivi rajoitu laivanrakennukseen sanan suppeassa merkityksessä.

42 Kyseisen toimenpiteen tutkimusmenettelyssä tämä näkemys esitettiin komissiolle useaan kertaan, mutta komissio ei kuitenkaan ottanut sitä huomioon eikä selittänyt, minkä vuoksi se katsoi, ettei käsiteltävänä oleva tapaus kuulunut seitsemännen direktiivin soveltamisalaan.

43 Komissio on vastannut, että kuten BV:n tilikauden 1991 toimintakertomuksesta ilmenee, laivanrakennuksen kokonaisosuus BV-konsernin vuoden 1991 tuloksesta oli 42,4 prosenttia. Komission mukaan on siten virheellistä väittää, että BV:n pääasiallinen toiminta keskittyisi laivanrakennusalalle. Komission mielestä myöskään seitsemännen direktiivin 5 artiklan ja 6 artiklan 3 kohdan soveltamisedellytykset eivät täyttyneet tässä tapauksessa. Tästä syystä komission päätöksen perustelujen ei tarvitse koskea säännöksiä, jotka eivät ole asian kannalta merkityksellisiä ja joita ei voida soveltaa siihen.

44 Tältä osin on syytä todeta, että Bremer Vulkan Verbund AG, joka on yksi yhteisön merkittävimmistä telakoista, tunnetaan yleisesti yrityksenä, jonka pääasiallinen toiminta suuntautuu laivanrakennusalalle.

45 Seitsemännen direktiivin 5 artiklassa, jonka otsikko on "Muut toimintatuet", säädetään, että laivanrakennuksen ja -muuntamistoiminnan ylläpidon helpottamiseen tarkoitettuja tukia voidaan tietyillä edellytyksillä pitää yhteismarkkinoille soveltuvina. Lisäksi otsikolla "Rakennemuutostuet" nimettyyn III osastoon kuuluvan 6 artiklan, jonka otsikko on "Investointituet", 3 kohdan mukaan investointitukia

voidaan pitää yhteismarkkinoille soveltuvina, jos tuen määrä ja intensiteetti ovat perusteltuja aiottujen uudelleenjärjestelytoimien laajuuden vuoksi.

46 Jos nämä edellytykset siis olisivat täyttyneet, BV:lle myönnetyksi väitettyä tukea olisi voitu pitää yhteismarkkinoille soveltuvana.

47 Edellä esitetyn perusteella komissiolla oli velvollisuus täsmentää riidanalaisessa päätöksessä se toiminta, jonka nykyisin on katsottava kuuluvan laivanrakennukseen, ja ne yritykset, joiden on katsottava toimivan tällä alalla, sekä ne syyt, joiden vuoksi BV:n ei voitu katsoa toimivan tällä alalla. Komission velvollisuutena oli myös selventää päätöksessään, minkä syiden perusteella se päätteli, että seitsemännen direktiivin kyseisiä säännöksiä ei tässä tapauksessa voitu soveltaa.

48 Koska riidanalaisen päätöksen yhdessäkään perustelukohdassa ei ole käsitelty sitä, voitiinko seitsemättä direktiiviä soveltaa, on todettava, että päätöstä ei ole tältä osin lainkaan perusteltu. Komissio ei voi korjata tätä virhettä yhteisöjen tuomioistuimessa esittämillään toteamuksilla ja väitteillä.

Kilpailun vääristyminen ja vaikutus jäsenvaltioiden väliseen kauppaan

49 Sen arvioimisessa, vääristikö BV:lle myönnetyksi väitetty tuki kilpailua ja vaikuttiko se jäsenvaltioiden väliseen kauppaan perustamissopimuksen 92 artiklan 1 kohdassa tarkoitetulla tavalla, komissio on riidanalaisessa päätöksessä käyttänyt perus-

teena KAE:n toimialaa. Se on todennut, että KAE:n toiminta keskittyy merenkulussa käytettävään elektroniikkaan ja puolustuslaitteisiin (tutkalaitteistot, signaalien ja tietojen käsittely) ja että yhteisössä on näillä aloilla kilpailua valmistajien välillä ja että kyseisiä tuotteita myydään jäsenvaltioiden välisessä kaupassa.

50 Komissio vetoaa riidanalaisessa päätöksessä myös muihin yhteisön jäsenvaltioihin suuntautuvan KAE:n viennin määrään suhteessa sen kokonaisliikevaihtoon (45 miljoonaa DEM / 689 miljoonaa DEM vuonna 1991) ja viittaa tiettyihin jäsenvaltioiden tuontia koskeviin lukuihin sellaisten yhteisöstä peräisin olevien tuotteiden osalta, jotka kuuluvat tiettyihin kolmeen tullinimikkeeseen, ja katsoo näillä perusteilla, että riidanalainen tuki vaikuttaa jäsenvaltioiden väliseen kauppaan ja vääristää merenkulussa käytettävien elektronisten laitteiden ja puolustuslaitteiden valmistajien välistä kilpailua.

51 Tältä osin on ensinnäkin todettava, että vaikka komissio olisi voinut perustellusti rajoittaa tutkimuksensa KAE:n tilanteeseen arvioidessaan BV:lle myönnetyksi väitetyn tuen soveltuvuutta yhteismarkkinoille, riidanalaiseen päätökseen sisältyvät toteamukset ja tiedot eivät ole riittäviä perusteluja komission tekemille päätelmille.

52 Vaikka vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan se, että jonkin yrityksen yhteisössä saavuttama liikevaihto on suhteellisen pieni, ei välttämättä tarkoita sitä, ettei valtion toimenpide sen hyväksi voisi olla valtion tukea (asia C-142/87, Belgia v. komissio, tuomio 21.3.1990, Kok. 1990, s. I-959, 43 kohta, ns. Tubemeuse-tapaus), ja vaikka tietyissä tapauksissa jo tuen myöntämiseen liittyvien seikkojen vuoksi tuki voi vaikuttaa jäsenvaltioiden väliseen kauppaan ja vääristää tai uhata vääristää

kilpailua, komission on joka tapauksessa mainittava nämä seikat päätöksensä perusteluissa (em. asiassa Alankomaat ja Leeuwarder Papierwarenfabriek v. komissio annettu tuomio, 24 kohta).

53 Tässä tapauksessa riidanalaisessa päätöksessä ei ole minkäänlaista mainintaa huomioon otettujen markkinoiden tilanteesta, KAE:n markkinaosuudesta eikä kilpailijayritysten asemasta. Kyseisten tuotteiden jäsenvaltioiden välisen kaupan osalta komissio on maininnut ainoastaan jäsenvaltioiden tuontiluvut kolmeen tullinimikkeeseen kuuluvan tuotteen osalta määrittelemättä kuitenkaan KAE:n osuutta tästä tuonnista.

54 Toiseksi on todettava, että komissio on joka tapauksessa tutkinut ainoastaan KAE:n tilanteen perustelematta päätöstään tältä osin. Koska kuitenkin BV:tä pidettiin väitetyn tuen saajana, komission olisi pitänyt tutkia, millä tavalla 74,9 prosentin hankkiminen KAE:n osakepääomasta olisi vahvistanut BV:n kilpailuasemaa laivanrakennusalalla ja merenkulussa käytettävän elektroniikan sekä puolustuslaitteiden aloilla, kun otetaan erityisesti huomioon se, että BV omisti jo STN:n, joka toimi samalla alalla kuin KAE, ja kun otetaan huomioon kyseisten markkinoiden ja kilpailijayritysten tilanne.

55 Näin ollen on todettava, että riidanalainen päätös on myös tältä osin puutteellisesti perusteltu.

Tuki, joka on väitetysti myönnetty HIBEGille

56 HIBEG on riidanalaisessa päätöksessä ensin esitelty eräänlaisena välittäjänä, joka kanavoi valtion tuen BV:lle, joka siis olisi ollut lopullinen tuen saaja. HIBEG toimi

siis ainoastaan Bremenin osavaltion välikätenä. Riidanalaisen päätöksen päätösosassa HIBEGiä on kuitenkin ilman selitystä pidetty erillisen, Bremenin osavaltion 126 miljoonan DEM suuruisen takuun muodossa myöntämän tuen itsenäisenä saajana. Komissio ei ole millään tavalla selittänyt, minkälaista etua HIBEG saisi kyseisestä julkisyhteisön toimenpiteestä.

57 Tästä syystä on katsottava, että riidanalainen päätös on tältä osin puutteellisesti perusteltu.

58 Edellä olevan perusteella on todettava, että ETY:n perustamissopimuksen 190 artiklassa määrätty perusteluvelvollisuus on laiminlyöty riidanalaisen päätöksen usean kohdan osalta. Päätös on siten kumottava olennaisten muotomääräysten rikkomisen vuoksi ilman, että olisi tarpeen tutkia muita kantajien esittämiä perusteita.

Oikeudenkäyntikulut

59 Yhteisöjen tuomioistuimen työjärjestyksen 69 artiklan 2 kohdan mukaan asianosainen, joka häviää asian, velvoitetaan korvaamaan oikeudenkäyntikulut, jos vastapuoli on sitä vaatinut. Koska komissio on hävinnyt asian, se velvoitetaan korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

Näillä perusteilla

YHTEISÖJEN TUOMIOISTUIN (kuudes jaosto)

on antanut seuraavan tuomiolauselman:

1) **Komission 6.4.1993 tekemä päätös 93/412/ETY, joka koskee Saksan hallituksen HIBEGille myöntämää valtion tukea, jonka HIBEG on välittänyt Krupp GmbH:n kautta Bremer Vulkan AG -nimiselle yritykselle Krupp GmbH:n omistaman Krupp Atlas Elektronik GmbH:n ostamista varten, kumotaan.**

2) **Euroopan yhteisöjen komissio velvoitetaan korvaamaan oikeudenkäyntikulut.**

Mancini Kakouris Kapteyn

Julistettiin Luxemburgissa 24 päivänä lokakuuta 1996.

R. Grass

kirjaaja

G. F. Mancini

kuudennen jaoston puheenjohtaja